

POTANSİYEL İŞ GÜCÜ OLARAK TURİZM ÖĞRENCİLERİNİN ETİK EĞİLİMLERİNİN BELİRLENMESİ: ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ TURİZM FAKÜLTESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Ekrem AYDIN¹, Aykut ŞİMŞEK², Emre ÇİLESİZ³

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, gelecekte turizm sektöründe çalışabilecek öğrencilerin hangi konulara etik açıdan ne kadar önem verdiklerini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi öğrencilerine turizm endüstrisinde görülebilecek etik dışı durumları içeren 24 önerme yöneltilmiştir. Öğrencilerin kendilerini turizm çalışanı yerine koyarak bu önermeleri etik açıdan değerlendirmeleri istenmiştir. Ayrıca araştırmada öğrencilerin etik dışı durumlara karşı tutumlarını etkileyebilecek faktörler de belirlenmeye çalışılmış ve çeşitli demografik değişkenleri açısından öğrencilerin etik dışı durumlara ilişkin tutumları karşılaştırılmıştır. Veriler 259 öğrenci üzerinden anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğrenciler turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı durumlara karşı oldukça duyarlıdır. Din, aile ve işletme yönetimi dersleri öğrencilerin tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyine göre öğrencilerin görüşleri arasında önemli farklılıklar vardır. Buna karşın kültürel yapı açısından öğrenci görüşleri arasında önemli bir farklılık yoktur.

Anahtar Kelimeler: Etik, Turizm, Atatürk Üniversitesi

THE DETERMINATION OF TOURISM STUDENTS' ETHICAL TRENDS AS POTENTIAL LABOUR: AN APPLICATION TOWARDS ATATÜRK UNIVERSITY TOURISM FACULTY

ABSTRACT

The main purpose of this study is to investigate the issues esteemed ethically by the students that could work in the tourism sector in the future. In accordance with this purpose, twenty four (24) propositions were given to Ataturk University Tourism Faculty students about the unethical situations possible to be met in tourism industry. The students were required to put themselves in tourism employees' place and evaluate these propositions ethically. In study, the factors possible to affect the attitudes of the students towards the unethical situations as well and the attitudes of the students towards the unethical situations in terms of various demographic variables were compared. The data were obtained from 259 students by using questionnaire method. According to the results of research, students are highly sensitive towards the unethical situations possible to be met in tourism enterprises. Religion, family and business management lessons have significant effect over the students' attitudes. There are significant differences between the opinions of students according to gender, age and social class levels. In spite of this, there is not a significant difference between the opinions of students in terms of cultural structure.

Key Words: Ethic, Tourism, Ataturk University

¹ Öğr. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi Meslek Yüksekokulu, 08200, Arhavi, ARTVİN E-posta: aydnekrem81@gmail.com

² Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, 25240, ERZURUM E-posta: aykut.simsek@atauni.edu.tr

³ Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Turizm Fakültesi, 25240, ERZURUM E-posta: emre.cilesiz@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda yaşanan değişimler ve teknolojideki hızlı gelişim ile birlikte ülkeler arası ekonomik sınırlar ortadan kalkmış (Emekli vd., 2006), dünya küresel bir köye dönüşmüştür (Kozak vd., 2010:11). Özellikle teknolojik alandaki değişim, şirketlerin birbirlerine benzer ve hatta aynı kalitede ürünler üretmelerine olanak tanımış, rekabet kızışmıştır (Odabaşı, 2009). Herhangi bir işletmenin duraksaması ya da elde ettiği şöhretle yetinmemesi gerektiği görülmüş; farklılaşma, değişim ve etik konuları ön plana çıkmıştır. (Bakırtaş, 2013:3). Bugün gelinen noktada birçok işletme etik olmayan davranışlardan kaynaklanan problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu problemlerin önüne geçilebilmesi için işletme içi oluşturulacak etik kural ve yöntemlere her zaman gerek duyulmaktadır (Sarıışık vd., 2006:24). Dolayısıyla faaliyet sahası ve ölçeği ne olursa olsun işletmelerde çeşitli düzeylerde görev alan her çalışanın etik kurallara uygun davranması gerekmektedir (Varinli, 2004). Diğer taraftan günümüz turisti, daha bilinçli, kaliteli hizmet beklentisi yüksek bir profil kazanmıştır (Emekli vd., 2006). Kaliteli hizmet ise işleri doğru, istekli ve sorumluluk bilinci ile yapmakla ilgilidir (Aktepe vd., 2009).

Konu turizm açısından ele alındığında, sektörün kendine özgü yapısı -çok sayıda müşteriye hizmet sunması, müşteri-çalışan arasındaki yüksek ilişki gerektirme özellikleri- sektörün etik açıdan hassas bir konumda bulunmasına yol açmıştır (Akbaba ve Erenler, 2011). Bu sebeple turizm faaliyetlerinin etkinliğinde ve turistlerin tatmin olmasında, güvenilir hizmet anlayışı, turistleri aldatmamak, dürüst olmak ve ahlak kuralları çerçevesinde hizmet sunmak gerekmektedir. Ayrıca sektörün insan odaklı yapısı bu alandaki hizmetlerin sunumunda misafirperver davranışlar, nezaket ifadeleri, başkalarına iyi davranmak ve huzuru sağlama gibi temel etik değerlerin dikkate alınmasının önemine işaret etmektedir (Kozak ve Güçlü, 2010). Bu nedenle turizm endüstrisinin başarısında ve toplum tarafından bu endüstrinin algılanışında etik değerlere sahip olmanın (Huebsch ve Fleckenstein, 1999), müşteri beklentilerinin etik değerlere uygun karşılamanın (Erkılıç, 2007), bunu özümsemenin ve uygulamanın büyük önemi vardır (Bektaş, 2008).

Turizm işletmelerinde ortaya çıkan etik sorunlarının kaynağına bakıldığında en önemlilerini, hizmeti sunanlardan kaynaklananlar teşkil etmektedir (Kozak ve Güçlü, 2010). Turizm öğrencileri geleceğin sektörel liderleri olacaklardır (Lee ve Tsang, 2013) ve turizm öğrencilerinin mesleğe ilişkin bilgileri edinmelerinin yanında etik niteliklere de sahip olmaları gerekmektedir (Tribe, 2002). Üniversite tecrübesi öğrencilerin etik değerlerinin gelişiminde uzun dönemde etkili olabilir. Hem işyerinde sahip olacakları organizasyon kültürü hem de üniversitelerdeki öğretmen ve akademisyenler öğrencilerin etik değerlerin önemine ilişkin algılarını etkileyebilirler. Bu aynı zamanda onlar için bir görevdir (Maşkarin ve Holjevac, 2007). Ayrıca turizm işverenleri günümüzde işe alma aşamasında iş görenlerin çalışma hayatında etik davranışlar sergileyip sergilemeyeceklerine dikkat etmektedirler (Akbaba ve Erenler, 2011: 448; Akan, 2007:10). Tüm bunlar onların farklı etik durumlara verecekleri önemi anlamlı kılmaktadır (Hudson ve Miller, 2006).

Turizm sektörü çalışanları çoğu zaman sahip oldukları kültürel yapı, gelenek ve görenekleri, inançları ve demografik özellikleri gibi değişkenler açısından farklılık gösterebilmektedirler ve bunun sonucunda da bireyin kendi değerleri ile şirketin kurumsal değerleri çakışabilmektedir. Dolayısıyla söz konusu değişkenler, gelecekte turizm sektöründe çalışabilecekleri düşünülen turizm öğrencilerinin iş hayatlarında karşılaşılabilecekleri durumlara etik noktasına verecekleri önemi etkileyebilir. Ayrıca turizm öğrencilerinin hangi konulara etik açıdan ne kadar önem verdiklerine ilişkin yapılacak çalışmalar sektör uygulayıcılarına müşteri memnuniyeti sağlama, rekabet edebilme ve hizmet içi eğitim

çalışmalarında önemli katkılar sağlayabilir. Diğer taraftan etik, güncel ve hem iş hemde akademik çevrelerce tartışılan bir konudur.

Bu sebeple bu çalışmada gelecekte turizm sektöründe çalışabilecek potansiyel iş görenler olan turizm öğrencilerinin turizm işletmelerinde ortaya çıkabilecek etik dışı durumlara karşı nasıl bir tutum içerisinde olacakları araştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışma 3 bölüm halinde tasarlanmıştır. Birinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesine ve ilgili çalışmalara, ikinci bölümde araştırma amacımıza ulaşmamızı sağlayacak metodolojiye ve son bölümde de araştırma bulgularına dayanarak araştırma sonuçları verilmiş, gelecekteki çalışmalara öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

İLGİLİ LİTERATÜR

Etik kavramının tanımlanması üzerine uzun süren tartışmalar yapılmış ancak üzerinde uzlaşılan bir tanım elde edilememiştir. Pincoffs bireyin içinden gelen karakter özelliği olarak tanımlarken, Muncy ve Vitell de bireyin ya da grupların davranışlarını hizmet alırken, verirken ve kullanırken yönlendiren ahlaki ilke ve standartlar olarak ifade etmiştir. İkinci tanım turizm ile ilgilidir. (Lee and Tsang, 2013). Lovelock ve Lovelock, (2013) etiği, kişiyi iyi şeyler yapmaya yönlendiren, alışkanlıklarla kazanılan ve kişiye doğruya-yanlış, iyiye-kötüye, kurallara ve değerlere ilişkin inançlarında yol gösteren davranış biçimidir şeklinde tanımlamıştır. Fennell (2009) ve Ferrell (2005) ise etik için toplum ve meslek üyelerini iyi, doğru, güzel davranışlara yönlendiren kurallar, standartlar ve ilkelerdir derken, Sökmen ve Tarakçioğlu (2013: 20) da bütün ilişkilerde dürüstlük, güven ve saygıyı ön plana alarak adil davranmaktır demiştir. İş etiği de iş hayatında daha çok kurallara ve politikalara dayalı (Kozak ve Güçlü, 2006) iyi-köyü, doğru-yanlış davranışlardır (Shaw, 2010). İcra edilen mesleğin türüne göre (tıp etiği, bilim etiği, turizm etiği vb.) adını alan meslek etiği, genellikle o mesleğe mensup kişilerin, mesleklerinin gereğini yerine getirirken dikkat etmesi gereken kuralları içermektedir (Sökmen ve Tarakçioğlu, 2013: 36).

Dunfee iş etiğinde 7 ilkenin önemli olduğunu ve bunlara dikkat etmek gerektiğini ifade etmektedir (Huebsch ve Fleckenstein, 1999):

- İyi niyetle hareket etmek
- İşimizde gerekli özeni göstermek
- İsteyerek kurallara riayet etmek
- Gizliliğe uymak
- Çıkar çatışmasından kurtulmak
- Başkalarının haklarına ve özgürlüğüne saygı
- İnsanlığın refahına saygı duymak

İşletmelerde her düzeyde çalışanın etik davranması ve etik bilince sahip olması gerekir (Varinli, 2004). Çünkü işletmenin varlığını devam ettirebilmesi, büyümesi, karlılığı ve verimliliği için bu gereklidir (Sökmen ve Tarakçioğlu, 2013: 86). Etik bilinç, çalışanların iş yaşamlarında etik davranışlar sergilemelerine ve örgüt içi etik dışı davranışların sınırlandırılmasında yardımcı olur (Green ve Donavan, 2010; Ferrell, 2005). Ayrıca turizm işletmelerinde çalışanların farklı sosyo-kültürel çevrelerden geldikleri düşünüldüğünde, işletme yönetiminin farklı grupların ayırt edici özelliklerini, algılamalarını bilmesi ve bunları işletme etik kuralları çerçevesinde yönetebilmesi organizasyonların başarısı koşuldur (Lee and Tsang, 2013).

İş etiği ve etik davranış hem turizm akademisyenlerince hem turizm sektörü yöneticilerince hem de diğer diğer bilim çevrelerince popülerliği giderek artan bir konu olmaya başlamıştır (Yeh vd., 2005). Gelişen teknoloji, değişen değerler ve küreselleşme gibi

birçok etken, mesleki yaşamda doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün ayrımını güçleştirmekte; yeni “gri alanlar” ortaya çıkarmaktadır. Bireyin kendi değerleri ile şirketin aktardığı kurumsal değerlerin çakışması bu alanların dar ölçekte belirgin olduğu yerlere örnektir (Yılmaz, 2010:1).Konu turizm işletmeleri açısından ele alındığında bu durumun daha da belirginleştiği söylenebilir. Çünkü turizm ürününün soyut özelliği ve endüstrisinin yapısı, ürünün denetlenmesini zorlaştırmakta bu da etik sorunlara zemin hazırlamaktadır (Akan, 2007). Ayrıca otel ve restoranlardaki personelin uzun çalışma saatleri, düşük ücret almaları, hafta sonu ve tatillerde çalıştırılmaları bu görüşü destekler niteliktedir (Becker ve Gao, 2010).

Turizm faaliyetlerinin etkinliğinde ve turistlerin tatmin olmasında doğru ve güvenilir hizmet anlayışı, turistleri aldatmamak, dürüst olmak ve ahlak kuralları çerçevesinde hareket etmek gerekmektedir (Kozak ve Güçlü, 2006:9). Bu yönüyle etik davranış turizm işletmeleri için bir gerekliliktir. Etik turizm davranışı da sadece neyin doğru ve iyi olduğunu bilmek değil aynı zamanda turizmde iyi bir davranış da sergilemektir. (Tribe, 2002). Turizmin birçok iç ve dış unsurdan etkilenmesi, farklı kültürleri, gelenek ve görenekleri olan kişilerin bir araya gelmesine olanak tanıyan bir endüstri olması herkes için evrensel etik kodlara ihtiyaç olduğunun bir göstergesidir. Bu kodlar çalışanlara belli davranışları yasaklamak yerine karar verme noktasında daha da yardımcı olacaktır. Kaliteli ürün ve hizmet üretimi de tüketiciler için ilk bakışta etik bir davranıştır. Bu yönüyle etik ve kalite birbirini tamamlamaktadır (Huebsch ve Fleckenstein 1999). Toplam kalite anlayışına göre ise etik sadece uzun dönemde elde edilebilir. Bugün turizm işletmelerinin kısa dönemde kâr elde etmeye odaklanması işletmelerin sonunu getirmektedir. Bu nedenle çalışanların etik kurallar çerçevesinde hareket etmesi işletmenin geleceği açısından önemlidir (Akova ve Çalık, 2008). Diğer taraftan turizm yöneticileri ekonomi ve yabancı dil konusunda eğitim alırken etik ve ahlak konularına gereken önemi göstermemesi konunun önemini göstermektedir. (Maşkarin ve Holjevac, 2007).

Ghiselli (1999)’ye göre turizm işletmelerinde çalışanların farklı gelenek ve göreneklerden geliyor olmaları, turizm endüstrisinin yapısı gereği çok fazla saat çalışma ve bunun sonucunda görevi kötüye kullanma, sektörün mevsimlik geçici işçi çalıştırması ve niteliksiz personelin uzun süre istihdamı gibi sebeplerle turizm işletmelerinde etik kodların ve etik iklimin oluşturulması gerekliliktir. Etik iklimin sağlanması noktasında erdem (doğruluk, adalet, sevecen, ilgi) yöneticilerin sahip olması gereken bir özelliktir (Knani, 2014). Etik iklim hizmet performansını artırır ve iş memnuniyeti sağlar. Bu da müşteri memnuniyetine olumlu yansır. Çalışanlar ekstra roller üstlenerek müşterilere hizmet verebilirler. Etik iklimde sahip işletmelerde çalışanlarda güven algısı, sorumluluk ve yüksek moral oluşur. Böylesi iklimlerde çalışanlar hileli aldatıcı davranışlardan kaçınırlar ve dürüst davranırlar. Ayrıca çalışanlar etik iklimin hâkim olduğu çalışma ortamlarında birçok etik davranış gözlemlerler ve bundan dolayı o işletmede çalışabilmek kendilerine gurur verir (Karatepe ve Agbaim, 2012). Etik çalışma ortamının sağlanması çalışanların organizasyonel bağlılığını artırabilir ve personel devir oranını azaltabilir, kurumsal etik değerler ve bu değerlerin tüm çalışanlarca paylaşılması organizasyonların başarısını artırabilir (Lee vd., 2014).

Tüm bunlara ilaveten çeşitli araştırmacılara göre işletmelerde etik iklimin sağlanmasının ve etik kodların oluşturulmasının işletmelere şu açılardan önemli katkıları olabilmektedir: Etik kurallar çalışanlara kişilik, haysiyet gibi özellikler kazandırmasının yanı sıra motivasyon da sağlar, rekabet avantajı verir (Huebsch ve Fleckenstein, 1999). Personel devir oranını azaltır. Hizmet kalitesini ve ziyaretçilerin hizmet deneyimlerini artırır. Otelin verimliliğini ve karlılığını yükseltir. (Knani, 2014). Kârı, verimli yönetimi, kamu imajını ve çalışan ilişkilerini olumlu etkilemektedir (Hudson ve Miller, 2006). Sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlar (Lee and Tsang, 2013). Etik dışı davranışlar ise finansal problemlere neden olur (Hudson ve Miller, 2006), ilave maliyet yaratır (Ma vd., 2013).

Bu kodların ve kuralların etkili olabilmesi için çalışanlara açıklanmalı ve yürürlüğe konmalıdır. Böylece kişi kodların ne gerektirdiğini anlamalı ve kuralları ihlal ettiğinde sonuçların farkında olabilmelidir. Bu kodlar uygulanmadığında ise çok fazla değer ihtiva etmeyecektir (Huebsch ve Fleckenstein, 1999).

Turizm sektöründe ön hizmette çalışan, müşterilerle hem yüz yüze hem de sözle sürekli olarak iletişim halinde olan personel, müşterilere etkili ve kaliteli hizmet sunulmasında doğrudan sorumlu, uzun dönemli müşteri ilişkileri kurulmasında önemli ölçüde etkin bir role sahiptir. Etik davranışlar çalışanlara etkili ve kaliteli hizmet sunumunda yol gösterici olabilir, işletmeye rekabet avantajı sağlayabilir. Dolayısıyla turizm çalışanları meslek etiğini bilmeli ve bunu hizmet sunumlarına yansıtılabilmelidirler (Karatepe ve Agbaim, 2012).

Konu ile ilgili olarak yapılan araştırmalarda turizm sektöründe karşılaşılabilecek olan etik dışı davranışlar ve durumlar şu şekilde ifade edilmektedir (Weaver vd., 1997; Huebsch ve Fleckenstein, 1999; Stevens, 2001 Yeung ve Pine, 2003; Yaman ve Gürel, 2006; Calvert vd., 2008; Karatepe ve Agbaim, 2012; Lee and Tsang, 2013; Knani, 2014):

Müşterilere sunulan broşürlerin doğru bilgiler içermemesi, müşterilerin dolandırılması, turizm ürünlerini korumaya önem verilmemesi (deniz, göl, şelale, akarsu, doğal parklar v.b.) ve bununla ilgili hiçbir çalışma yapılmaması. Turizmde sezonluk düşük işçi çalıştırılması ve bunun sonucunda kalitenin düşmesi. Yerel tur operatörlerinin turistleri para harcamaya zorlaması. Fazla rezervasyon, hırsızlık, dedikodu, iş arkadaşlarına kötü davranış, müşteriden fazla para sağlama pahasına ilave hizmet vermek, restoran menülerinde ve işletme web sitelerinde yanlış bilgilerin yer alması. Cinsel taciz, işlenmemiş bir suçu uydurma, hizmette ırksal tercih gösterme, cinsiyet ayrımı, müşterilerin hediyelerini şirket politikasına aykırı olarak tutma/saklama. Tehlikeli atıkların çevreye bırakılması, rüşvet ve hediye kabul etmek, personelin şirket bilgilerinin ve ticari sırlarını ifşa etmesi, kara para aklama, şirket varlıklarının çalışanlarca çalınması, müşterilerden ısrarla bahşiş istenmesi, yabancı işçilere düşük ücret verilmesi, elektronik takip sistemi kullanarak çalışanların bilgisayar kullanımına odaklanma. Hizmet esnasında meydana gelebilecek yanlışları gizleme, müşterilere adil davranmama.

Turizm işletmelerinde çalışan personelin iş yaşamlarında kendi davranışlarını etik veya etik dışı olarak anlamlandırılmasında farklı değişkenler etkili olabilir. Şöyle ki; bireyin ahlaki gelişimi cinsiyet, yaş ve tecrübeye bağlı olabilir (Ma vd., 2013; Knani, 2014). Doğru davranışların ödüllendirilerek takdir edilmesi, yanlış davranışların cezalandırılması, (Yeh, 2003) işletmenin örgütsel kültüre sahip olması, etkili bir iletişim ağına ve etik standartlara, ilkelere sahip olması (Ma vd., 2013; Becker ve Gao, 2010) bireyin etik davranışlarını ve etik konulara bakışını etkileyebilir. İşletmede uygulanan ve desteklenen etik değer ve davranışların organizasyon üyelerince nasıl algılandığı, rol çatışması ve rol belirsizliği, takım çıkarı konuları da bireyin etik değerlerini ve davranışlarını, iş memnuniyetlerini etkileyebilir (Karatepe ve Agbaim, 2012). Diğer yandan turizm çalışanları haksız da olsa daha fazla kazanç elde etme uğruna etik dışı davranışlar sergileyebilmektedir. Oysa etik ve kazanç birbirini tamamlayan unsurlardır. Birbirlerine engel olmazlar. Eğitim etik değerlerin oluşumunda aileye ve tecrübeye büyük destekçidir ancak tek başına yeterli değildir. Dolayısıyla öğrencilere eğitim hayatları boyunca verilecek etik kursları/dersleri öğrencilerin iş etiği değerlerinin şekillenmesinde önemli katkıları olabilir (Maşkarin ve Holjevac, 2007; Knani, 2014). İlaveten iş değerleri de -başarı, gizlilik, prestij, ekonomik kazanç, bağımsızlık, yaratıcılık, fedakarlık- etik algıları etkileyebilir (Knani, 2014).

Etik konulu çalışmaların odak noktası daha çok endüstri uygulayıcılarının şirket operasyonlarındaki etik davranışları üzerine olmuş, etik eğitim ve öğrencilerin etik üzerine bakış açılarını ele alan çalışmalar sınırlı kalmıştır (Lee and Tsang, 2013). Oysaki öğrenciler

iş ilişkisi, bilgi, beceri ve mantık yanında etik konularında da hazır olmalıdırlar. Bu onların ileride iş hayatlarının karşılaşılabilecek etik ikilemlerin çözümünde oldukça etkili olacak, iş performans ve memnuniyet düzeylerini artıracaktır (Yeh vd., 2005).

Üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilere yönelik konu ile ilgili olduğu görülen çalışmalarda (Tablo 1) daha çok şu sorulara cevaplar aranmıştır: öğrencilerin çalışacakları işletme tercihinde işletme etik uygulamaları etkili midir (Pelit ve Arslantürk, 2011), sektör çalışanları ile öğrencilerin etik algılamaları arası farklılık var mıdır (Ghiselli, 1999), staj öncesi ve sonrası öğrencilerin etik algılamaları değişir mi (Ma vd., 2013), farklı eğitim düzeyindeki (Lee ve Tsang, 2013; Akova ve Çalık, 2008; Weaver vd., 1997; Knani, 2014) ve farklı ülke düzeyindeki (Becker ve Gao, 2010) turizm öğrencilerinin etik algılamaları arası fark var mıdır, öğrenciler iş hayatlarında karşılaşılabilecekleri etik senaryoları nasıl değerlendirmektedirler (Stevens, 2001; Hudson ve Miller, 2006; Akbaba ve Erenler, 2011; Wilborn vd., 2005; Aslan ve Kozak, 2005), öğrenciler öğretmenlik mesleğini etik açıdan nasıl değerlendirmektedirler (Pelit ve Güçer, 2005), öğrencilerin bakış açısıyla yöneticilerin çalışanlara karşı etik sorumluluklarını yerine getirmekte midirler (Kılınç, 2000) ve öğrencilere göre etik kursların içeriğinin belirlenmesinde hangi konular daha önemlidir (Yeung ve Pine, 2003).

Tablo 1. İlgili Çalışmaların Sentezi

Yazar	Araştırmanın Amacı	Ülke/Alan	Kapsam, Yöntem ve Sonuç
Sylvester Yeung and Ray Pine (2003)	Turizm eğitimi alan öğrencilerin etik eğilimlerini araştırarak etik kursların içeriğinin geliştirilmesine yardımcı olmak	Hong Kong	Hong Kong Polytechnic Üniversitesi Otel ve Turizm Yönetimi Bölümü-Ön Lisans, Lisans, Master ve Doktora öğrencileri üzerine yapılmış. Nicel araştırma yöntemi kullanılmış. Tehlikeli atıkların doğaya bırakılması, çalışanların rüşvet ve hediye kabul etmeleri ve cinsel istismar katılımcılarca algılanan en önemli etik dışı ifadelerdir.
Ronnie Yeh (2012)	Otel genel müdürlerinin işletmelerinde iş etiğine ilişkin uygulamalarının neler olduğunu, konuya ilişkin görüşlerinin neler olduğunu belirlemeye çalışmak ve üniversite turizm bölümlerinde etik eğitime ilişkin görüşlerini ortaya koymak.	Amerika	Otel işletmelerinin çoğunluğu eğitim programlarına iş etiğini katmamışlar ve bununla ilgili herhangi bir uygulamaları yoktur. Ancak iş etiğinin işletmelerde önemli bir konu olduğunun farkındadırlar ve bu yüzden de hem üniversitelerde hem de iş hayatında etik eğitimin zorunlu olduğunu düşünmektedirler. Otel genel müdürlerine uygulanmış, nicel ve nitel yöntemler birlikte kullanılmıştır.
Ronnie Yeh, Lynda J. Martin, Patrick J. Moreo, Bill Ryan, Kayte M. Perry (2005)	Turizm eğitimcilerinin iş etiği ve etik eğitime ilişkin algıları ve uygulamaları nasıldır. Eğitimciler Turizm öğrencilerini ve çalışanlarını iş etiği konusunda nasıl değerlendirmektedirler.	Amerika	Turizm eğitimcilerine yönelik nicel bir araştırmadır. Eğitimcilerin çoğunluğu iş etiği ve etik eğitimin turizmde önemli ve gerekli olduğunu düşünmelerine rağmen etik konusunda çalışmaları sınırlıdır. Ders müfredatlarında etik konulara çok fazla değinmemektedirler. Çalıştıkları kurum etik kurslar düzenlemesine rağmen çoğunluğu kurslara katılmamaktadırlar.
Mouna Knani (2013)	Turizm işletmelerinde çalışanlar ve çalışacak olan potansiyel iş görenler (öğrenciler) için etiğin önemine ilişkin ilgi uyandırmak ve gelecekte turizm sektöründe konuya ilişkin yapılacak araştırmalara öneriler sunmak	Kanada	Turizm işletme yöneticileri, öğrenciler ve turizm çalışanları üzerine yapılan etik çalışmaların alanyazın taramasıdır. Etik iklim işletmelerde çalışan memnuniyetini artırmakta, personel devir oranını azaltmakta, işletme karını artırmaktadır. Yapısı gereği Turizm sektöründe etik temel konular arasındadır.
LaChelle R. Wilborn, Robert A. Brymer and Ray Schmidgall (2005)	Öğrencilerin etik inançlarını etkileyen faktörlerin araştırmak	İskoçya, İsviçre, İsveç	Queen Margaret Edinburgh üniversitesi ve Dundee üniversitesi turizm bölümleri, İsviçre uluslararası, LeBouvert ve Brig kampüsü turizm işletmeciliği bölümü, Stockholm otel ve restoran okulu öğrencilerine yönelik nitel ve nicel bir araştırmadır. Kadınlar etik kararlar vermeye ve etik davranışlar sergilemeye erkeklerden daha eğilimlidir.
William A. Jones, Jr. (1990)	Öğrenciler etik boyutu olan konularda ne düşünüyorlar? İçinde bulunulan durum öğrencilerin etik konulara verecekleri cevapları nasıl etkiler?	Amerika	138 turizm ve yönetim bölümü öğrencilerine yönelik nicel bir araştırmadır. İçinde bulunulan durum öğrencilerin etik algılarını etkilemektedir.

Stevens (2001)	İnsan kaynakları müdürleri ile turizm öğrencilerinin etik ikilemlere verdikleri tepkileri araştırmak ve bu iki grubu karşılaştırmak	Amerika	84 insan kaynakları müdürü ve 81 turizm öğrencisi üzerine nicel-nitel bir çalışmadır. İnsan kaynakları müdürleri verilen senaryoları öğrencilere göre daha etik dışı bulmuşlardır.
Pamela Weaver, Jeong Eboi and Tammie Kaufman (1997)	Turizm öğrencilerinin otel işletmelerinde karşılaşılabilecek çeşitli durumları etik açıdan nasıl değerlendirdiklerini araştırmak	Amerika	269 turizm bölümü öğrencisine uygulanan nicel bir çalışmadır. Çalışma şartları, atık imhası, cinsiyet ayrımı, çalışan hırsızlığı konuları öğrencilerin etik açıdan en fazla önem verdiği konulardır.
Lee and Tsang (2013)	Turizm ve otel işletmeciliği öğrencilerinin etik algılarını araştırmak	Hong Kong	370 turizm ve otel işletmeciliği bölümü öğrencisine uygulanmış olup nicel bir çalışmadır. Öğrenciler genel olarak yüksek etik standartlara sahiptir ve iş etiğinin önemini kabul etmektedirler.
Simon Hudson & Graham Miller (2006)	Farklı ülkelerde eğitim gören turizm programları öğrencilerinin iş etiği algılarını karşılaştırmak.	Kanada Avustralya İngiltere	Kanada, Avustralya ve İngiltere'deki farklı programlardaki 438 turizm öğrencisi üzerine nicel ve nitel araştırılmıştır. Öğrenciler sosyal ve ekonomik senaryolardan ziyade çevresel senaryolara daha duyarlıdır. Ülke ve cinsiyet etik üzerine etkili iken daha önce alınan eğitim etkili değildir.
Cherylynn Becker & Ying Gao (2010)	Stajlarını tamamlamış öğrencilerin iş hayatında görülebilecek davranışları etik ya da etik dışı olarak nasıl değerlendirdiklerini	Amerika İsviçre	Asya, Avrupa ve Amerikalı 205 turizm öğrencisine uygulanan nicel bir çalışmadır. Etik çok boyutlu bir yapıya sahiptir ve bireyler davranışları farklı bir dizi kurallara göre doğru ya da yanlış olarak değerlendirirler. Genel olarak evrensel ölçekte etik dışı olarak kabul edilebilecek davranışlar öğrencilerce de etik dışı olarak algılanmışlardır.
Richard F. Ghiselli (1999)	Turizm öğrencileri ile yiyecek-içecek sektörü profesyonellerinin etik algılarını karşılaştırmak.	Hindistan	196 yiyecek-içecek sektörü yöneticisi ve 127 turizm ve otel işletmeciliği öğrencisi üzerine nicel bir çalışmadır. Öğrencilerin yöneticilere göre etik skorları daha düşüktür. Yöneticiler iş etiğine ilişkin konularda (yiyecek-içecek sağlığı, hırsızlık, şirket politikası, insan ilişkileri) öğrencilerden daha olgundurlar.
Fangying Chen MA, Wei Song MA, Liyun Wu DSc & Ming Ma MA (2013)	Öğrencilerin staj öncesi ve sonrası etik gelişimlerini araştırmak	Hong Kong Çin	Staj sonrası etik algıların geliştiği görülmüştür. Organizasyon kültürü ve cinsiyet etik algılar etkilemektedir. 126 turizm öğrencisine uygulanmış nicel bir çalışmadır.
Charles L. Calvert, Lynda Martin, Jeff Beck & Shin Yi Lin (2008)	Turizm öğrencilerinin eğitim kurumlarında etik dışı davranışlarını araştırmak	Amerika	321 mezun konumunda öğrencine yönelik nicel bir çalışmadır. Öğrenciler akademik sahtekarlık gösterebilmektedir. Bu cinsiyete göre farklılaşmaktadır.
Elbeyi Pelit Yalçın Arslantürk (2011)	Turizm sektöründeki işletmelerin iş etiğine ilişkin uygulamalarının, üniversite düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin çalışacakları işletme tercihlerindeki önem derecesini belirleyebilmek.	Türkiye	Türkiye'de lisans düzeyinde turizm eğitimi programlarına kayıtlı 1088 öğrenci üzerine yapılan nicel bir çalışmadır. İşletmelerin iş etiğine ilişkin uygulamalarının, öğrencilerin çalışmak için tercih edecekleri işletmeleri seçmede çok/tamamen önemli olduğu ve bu önem düzeyinin, öğrencilerin, cinsiyetleri, sektör tecrübelerinin olup olmama durumu ve devam etmekte oldukları sınıflara göre de farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir.
Orhan Akova ve İsmail Çalık (2008)	Turizm eğitimi alan lisans ve ön lisans öğrencilerinin sektörde ortaya çıkan etik dışı uygulamaları nasıl algıladıklarını belirlemek	Türkiye	Sakarya Üniversitesine kayıtlı 83 lisans ve 67 ön lisans öğrencisi ile yapılan nicel bir çalışmadır. Katılımcıların turizm sektöründe ortaya çıkan etik dışı olaylara katılmadıkları, müşterilerin hassas oldukları etik dışı davranışlarda ise esnek davranışlar sergileyebileceklerini belirttikleri görülmektedir. Ayrıca, demografik değişkenlerle algılanan etik davranışlar arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür.
Aslan ve Kozak (2006)	Turizm bölümü öğrencilerinin çalışma yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara ilişkin etik değerlendirmelerini belirlemek	Türkiye	Muğla Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda öğrenim gören öğrencilerin yanı sıra Sosyoloji, Eğitim Bilimleri ve İşletme gibi diğer bölümlerde öğrenim gören toplamda 420 öğrenci ile yapılmış nicel-nitel bir çalışmadır. Öğrenciler, çevre ve sosyo-kültürel ilişkileri konu edinen senaryoları, pazarlama ve çalışan ilişkilerini konu edinen senaryolara göre daha etik değerlendirmişlerdir.
Akbaba ve Erenler (2011)	Turizm bölümü öğrencilerinin etik karar verme süreçlerinin hangi faktörlerden etkilendiğini belirlemek ve öğrencilerin yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara ilişkin etik değerlendirmelerinin cinsiyete göre farklılık yaratıp yaratmadığını ortaya koymak.	Türkiye	Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu'nda okuyan 200 öğrenci üzerine nicel ve nitel bir çalışmadır. Aile, din, sektör tecrübesi gibi faktörlerin etik karar verme üzerinde etkili olduğu, cinsiyetin etik karar verme davranışı üzerinde önemli derecede farklılık yaratmadığı görülmüştür.

Pelit ve Güçer (2005)	Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışlara ilişkin algılarının belirlenebilmesi	Türkiye	Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi'nde eğitim görmekte olan öğrencilere uygulanan nitel bir araştırmadır. Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmayan davranışları tasvip etmemektedir.
-----------------------	---	---------	---

Etik derslerinin içeriklerinin belirlenmesinde öğrencilerin ilgilerinin dikkate alınması gerektiğini düşünen Yeung ve Pine (2003), farklı eğitim düzeylerindeki öğrencilerin etik açıdan hangi konulara ne kadar değer verdiklerini araştırdığı çalışmasında “tehlikeli atıkların doğaya bırakılması”, “çalışanların rüşvet ve hediye kabul etmeleri” ve “cinsel istismar” konularına daha duyarlı olduklarını görmüştür. Başka bir çalışmada Yeh (2012), iş etiği eğitiminin önemine dikkat çekmek amacıyla otel yöneticilerinin iş etiği eğitimi algısını araştırmıştır. Söz konusu araştırmada otel işletmelerinde iş etiği eğitimi verilmediği, ancak yöneticilerin iş etiği konusuna duyarlı olduklarını görmüştür. Yöneticiler, çalışanların dürüstlük, başkalarına saygı, adil olma ve erdem gibi etik davranışlara sahip olmaları gerektiğini düşünmektedirler. Yeh ve arkadaşları (2005) yapmış oldukları diğer bir çalışmada turizm eğitimcilerinin etik eğitime ilişkin algı ve ilgileri ile etik eğitim uygulamalarını araştırmışlardır. Araştırma sonucunda eğitimcilerin ne etik konulu seminer ve kurslara katıldıkları ne bu konularda kurs ve seminer verdikleri ne de araştırma projesi gerçekleştirdikleri görülmüştür. Ancak çalıştıkları kurum öğrencilere yönelik kurslar ve seminerle düzenlemektedir. Bu durum turizm fakültesinin etik konusuna çok fazla duyarlı olmadığını ya da kurumda bu tür faaliyetler olduğu için gerek duymadıklarını göstermektedir. Sorumluluk, adil olma, dürüstlük ve erdem eğitimcilerin en fazla üzerinde durdukları önemli etik konulardır.

Stevens (2001) turizm işletmelerinde çalışan insan kaynakları müdürleri ile turizm öğrencilerinin etik algılarını karşılaştırmaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda yöneticilerin öğrencilere göre etik konularında daha hassas oldukları görülmüştür. Hırsızlık ve cinsel taciz hem yöneticilerce hem de öğrencilerce en önemli etik dışı davranışlar olarak değerlendirilmiştir. Weaver vd., (1997) tarafından yapılan benzer bir çalışmada da aynı sonuçlar ortaya çıkmış, öğrencilerin aynı konulara hassasiyet gösterdikleri görülmüştür. Benzer bir karşılaştırma Ghiselli (1999)'nin turizm öğrencileri ile yiyecek-içecek sektörü yöneticilerinin etik algılarını karşılaştırdığı çalışmasında da vardır. Söz konusu araştırma sonucuna göre eğitim etik algılamaları etkilemezken, yaş ve tecrübe verilen cevaplar üzerinde etkili olmuştur. Dolayısıyla yöneticiler öğrencilere göre etik konulara daha duyarlıydılar.

Lee ve Tsang (2013) farklı öğrenim düzeylerindeki öğrencilerin etik algılarını araştırmıştır. Araştırma sonucunda lisans öğrencilerinin diğer öğrencilere (ön lisans, master, doktora) göre etik algılarının daha esnek olduğu görülmüştür. Eğitim düzeylerine göre öğrencilerin etik algılarının karşılaştırıldığı diğer bir çalışma da Pelit ve Güçer (2005) tarafından yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada öğretmenlik mesleğiyle ilgili etik olmaya davranışlara ilişkin öğretmen adaylarının algıları araştırılmıştır. Araştırma sonucunda bayan öğrencilerin etik dışı uygulamalara erkeklere göre daha hassas oldukları görülmüştür. 4.sınıf öğrencilerinin etik dışı uygulamalara ilişkin algıları birinci sınıflara göre daha hassastır. Annenin eğitim durumuna ve ikamet edilen yere göre bir karşılaştırma yapıldığında etik algılar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Pelit ve Arslantürk (2011) diğer bir çalışmada turizm öğrencilerinin işletme tercihlerinde işletme içi etik uygulamaların etkisini araştırmışlardır. Öğrenciler çalışma koşulları ve çalışanların sosyal haklarının teslimi konularına duyarlıydılar. Bayan öğrenciler erkeklere göre işletme içi etik uygulamalara daha fazla önem vermektedirler. Daha önce sektörde çalışmamış öğrenciler etik konulara daha duyarlıydılar. Öğrencilerin sınıfları ilerledikçe, işletme içi etik uygulamalara verdikleri önem azalmıştır.

Hudson ve Miller (2006) araştırmalarında İngiltere, Kanada ve Avustralya uyruklu öğrencilerin etik algılarını araştırmak istemişler ve bu amaçla turizm öncülerini ile görüşmeler yaparak turizm işletmelerinde karşılaşılabilecek etik senaryolar belirlemişlerdir. Senaryolar çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere 3 alanla ilgilidir. Öğrenciler çevresel senaryolara daha duyarlı yaklaşmışlardır. Ayrıca daha önce alınan etik eğitim verilen cevaplarda etkili olmadığını görmüşlerdir. Bayan katılımcılar erkeklere göre iş etiği konusunda daha hassastırlar. Bu sonuç Wilborn ve arkadaşları (2005)'nin çalışmasını desteklemektedir. Ülke açısından ise verilen cevapların ortalamalarında çok büyük bir farklılık yoktur.

Becker ve Gao (2010) iş hayatında görülebilecek 16 durumu etik olup olmaması açısından Asya, Avrupa ve Amerikalı turizm öğrencilerinin nasıl algıladığını araştırmıştır. Asyalı öğrenciler senaryoları daha az etik dışı bulmuşlardır. Ayrıca diğer araştırmalarda olduğu gibi (Hudson ve Miller, 2006; Wilborn ve ark., 2005; Ma ve ark., 2013; Pelit ve Güçer , 2005) kadınlar senaryoları erkeklere göre daha etik dışı bulmuşlardır. Akova ve Çalık (2008)'in turizm öğrencilerinin sektörde karşılaşılan etik dışı davranışları nasıl algıladıklarını araştırdığı çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur. Araştırma sonucunda öğrenciler genel olarak etik dışı davranışları onaylamamışlardır.

Aynı yöntemle yapılan diğer bir araştırmada Aslan ve Kozak (2006) turizm işletmeleri ile turist ilişkilerinin (turizm pazarlaması); turizm işletmeleri ile yerel toplum ilişkilerinin, (sosyo-kültürel ilişkiler) ve turizm işletmeleri ile doğal çevre ilişkilerinin etik boyutlarını değerlendirmeye yönelik senaryolar geliştirmişlerdir. Fennel ve Malloy (1999) tarafından geliştirilen çok boyutlu etik ölçeğinden yararlanarak öğrencilerin senaryoları değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda turizmin doğal çevre ile ilişkisini konu edinen senaryonun etik açıdan algısı daha yüksek çıkmıştır. Turizm bölümü öğrencileriyle, diğer bölüm öğrencileri arasındaki anlamlı tek fark sosyo-kültürel faktörde ortaya çıkmıştır. Bu senaryoyu, diğer bölüm öğrencileri, turizm öğrencilerine göre, daha az etik bulmuşlardır. Doğal çevre, insan kaynakları ve turizm pazarlaması senaryolarına ilişkin görüşlerde öğrenci grupları arasında farklılık görülmemiştir. Gelir senaryolarının değerlendirilmesinde etkili bir faktör olmamıştır. Turizm sektöründe daha önce deneyimi olanlar ile olmayan öğrenciler arasında yapılan analizde, tek farkın insan kaynakları ile ilgili senaryoda ortaya çıktığı görülmektedir. Bu senaryoyu, turizm sektöründe çalışmayan öğrenciler, çalışanlara göre, daha az etik değerlendirmişlerdir.

Ma ve arkadaşları (2013) öğrencileri staj öncesi ve sonrası iş etiği algıları arasında farklılıkları araştırmışlardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin, staj sonrası etik konulara daha duyarlı oldukları görülmüştür. Otel işletmesinden ve müşteriden fayda sağlama arzusu, gri alanlar ve bahşış bekleme öğrencilerin iş etiği algılarını etkileyebilmektedir. Ayrıca otel kültürü ve cinsiyet öğrencilerin iş etiği algılarını etkilemektedir. Kadınlar erkeklere göre etik açıdan daha olgundurlar.

Wilborn ve arkadaşları (2005) öğrencilerin iş ve okulla ilgili etik senaryoları algılamalarını araştırdıkları çalışmalarında kadınların erkeklere göre senaryolara daha etik baktıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ancak genel itibari ile öğrencilerin senaryolara ilişkin etik algıları yüksektir. Ayrıca aile, arkadaş çevresi ve iş yönetimi kurslarının öğrencilerin etik algılarını etkileyen en önemli faktörler olduğu görülmüştür. Aynı senaryolar kullanılarak Türkiye'de farklı bir örneklem üzerinde yapılan diğer bir araştırmada Akbaba ve Erenler (2011) turizm öğrencilerinin iş ve akademik yaşamlarında karşılaşılabilecekleri durumlara ilişkin etik değerlendirmelerinin nasıl olabileceğini araştırmıştır. Bu amaçla öğrencilere akademik hayatlarına ve iş hayatlarına yönelik etik algılamalarına ilişkin 10 senaryo yöneltilmiştir. Araştırma ailenin, dinin ve sektör tecrübesinin bireyin değerler sistemini şekillendirdiğini ve etik inanışlarını etkilediğini ortaya koymuştur. Din unsurunun,

öğrencilerin inanç sistemlerinin geliştirilmesinde etkili rol oynadığını göstermiştir. Cinsiyet faktörünün etik karar verme davranışı üzerinde önemli derecede farklılık yaratmadığını ortaya koymuştur. İlgili çalışmalar incelendiğinde daha çok birbirlerini tamamlar nitelikte çalışmalar olduğu, öğrencilerin genel itibarı ile iş yaşamlarında etik davranışlar sergileyebilecekleri ve iş ve eğitim hayatında etik konusunun ne kadar önemli olduğunun bilincinde oldukları görülmektedir.

Knani (2014) turizm yöneticileri, çalışanları ve gelecekteki profesyonelleri (öğrencileri) nin etik algılamaları ve uygulamalarını ilişkin ikincil verilerden yararlanarak araştırmıştır. Araştırma sonucunda, cinsiyetin, eğitimin, kültürel değerlerin, tecrübenin ve işletme büyüklüğünün öğrencilerin etik algılarını etkileyebileceği, etik iklimin işletme karını artırabileceği, personel devir oranını azaltabileceği, müşteri memnuniyeti sağlayabileceği görülmüştür.

Bugün gelinen noktada turizmde küresel rekabetin kızışması ile işletmelerin uzun dönemde hayatlarını devam ettirebilmeleri için etik değerlere sahip olmaya ve etik kurallara uygun davranmaya ihtiyaçları vardır. Çünkü etik, sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmede önemli bir araç olabilir. Bu açıklamalar, araştırmanın kuramsal alt yapısı ve ilgili çalışmalar ışığında denilebilir ki; turizm sektöründe etik konusu her zaman güncelliğini koruyabilecek bir konu olacaktır. Turizmde etik konulu çalışmaların bilimsel yöntemlerle çalışılmaya ihtiyacı vardır. Bu çalışmalar hem turizm eğitim kurumlarına hem de sektör uygulayıcılarına rehber olabilir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı gelecekte turizm sektöründe çalışabilecek öğrencilerin hangi konulara etik açıdan ne kadar önem verdiklerini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak; mesleki etik algıları etkileyen faktörler, bu algıların çeşitli demografik değişkenlere göre değişip değişmediği araştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada açıkça yanlış olduğu ve yapılması doğru bulunmayan genel-geçer davranış biçimleri dikkate alınmamış daha çok sektörde karşılaşılabilecek gri alanlarla ilgili olaylar göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, öğrencilerin etik eğitimi almamış olmaları etik konusunu bilmedikleri olarak değerlendirilmemiştir.

İlgili kuram ve çalışmalar ışığında araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

Araştırma sorusu 1: Turizm öğrencileri konaklama işletmelerinde karşılaşılabilecek etik dışı durumlara karşı nasıl bir tutum sergilemektedirler?

Araştırma sorusu 2: Turizm öğrencileri bireyin etik değer yargılarının oluşumunda etkili olabilecek faktörlere ne kadar önem vermektedirler.

Araştırma sorusu 3: Turizm öğrencilerinin konaklama işletmelerinde karşılaşılabilecek etik dışı durumlara karşı tutumlarını etkileyen etik değer yargıları nelerdir? Bu değer yargılarının etki derecesi ve yönü nedir?

Araştırma sorusu 4: Turizm öğrencilerinin konaklama işletmelerinde karşılaşılabilecek etik dışı durumlara karşı tutumları hangi demografik özellikleri açısından farklılaşmaktadır?

METODOLOJİ

Yükseköğretim düzeyinde eğitim gören turizm alanı öğrencilerin turizm işletmelerinde ortaya çıkabilecek etik dışı eylemlere ilişkin tutumlarının incelendiği bu alan araştırması niteliğindedir. Alan araştırmaları belirli bir olay ve olgunun çok boyutlu olarak incelenerek ayrıntılarının ortaya çıkarılmasına dönük yapılan uygulamalı araştırmalardır (Ural ve Kılıç, 2006:19). Öğrencilere işletmelerde ortaya çıkabilecek etik dışı eylemlerle ilgili ifadeler yöneltilmiş ve kendilerini işletmenin bir çalışanı yerine koyarak olayları değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırmanın kapsamını Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi oluşturmaktadır.

Araştırmacının sahip olduğu bilgi ve kaynaklar ile zaman ve maddi imkanların örtüşmesi (Altunışık vd., 2007:30) uygulama alanının seçiminde etkili olmuştur.

Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesinde öğrenim gören yaklaşık 1000 öğrenci bulunmaktadır. Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004)'a göre evren büyüklüğünün 1000 olması durumunda 278 katılımcı yeterli olacaktır. Bu doğrultuda öğrencilerden 280'ine ulaşılması hedeflenmiştir. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anketler özenle hazırlandığında ve uygulandığında sonuçları en güvenilir, hata payı en az olan araştırma tekniğidir (Aziz, 2008:82). Örneklem yöntemi olarak kolayda örneklem yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemin seçilmesinin sebebi isteyen herkesin örneklem dahil edilmesidir (Ural ve Kılıç, 2016). Anketler elle dağıtılmış ve uygulanması yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Uygulanan anketlerin 21'inde eksiklikler olduğu tespit edilmiş ve 259'u analizlere tabii tutulmuştur.

Anket 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde öğrencilerin eğitim seviyesi, cinsiyeti, yaşı, tecrübe, yaşanan coğrafi bölge gibi demografik özelliklerini belirlemeye yönelik ifadeler ve daha önce etik dersi/kursu aldınız mı sorusuna yer verilmiştir? İkinci bölümde çeşitli değişkenlerin öğrencilerin inanç sistemleri üzerindeki etkilerini belirlemek için Wilborn ve arkadaşları (2005)'nin ve Akbaba ve Erenler (2011) çalışmalarında kullandıkları anket formundan faydalanılmıştır. Bahsedilen değişkenlere ait sorular "1" hiç etkili değil 'den "5" çok güçlü etkisi var'a 5'li ölçekte sorulmuştur. Anketin üçüncü bölümünde öğrencilerin etik ile ilgili ifadelerine verdikleri önemi belirlemek amacıyla Lee ve Tsang (2013)'ün öğrencilerin işyerlerinde etik konulara ilişkin algılarını inceledikleri çalışmasında kullandığı 24 maddelik anket formu kullanılmıştır. Ancak bu çalışmada farklı olarak ölçeğin orijinal hali olan 7'li Likert hali değiştirilmiş ve 5'li Likert tipi ölçek (1 = Kesinlikle Kabul edilemez, 5 = Kesinlikle Kabul Edilebilir) kullanılmıştır. Bu değişikliğin yapılmasının nedeni, 5'li Likert tipi ölçeğin daha yaygın olarak kullanılması ve cevaplayıcılar açısından cevaplanmasının daha kolay olmasıdır (Akın vd., 2009).

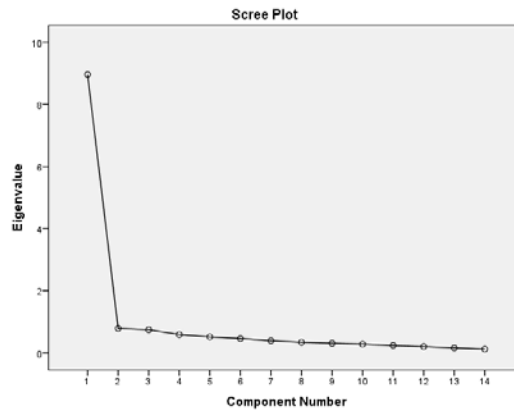
Güvenilirlik ve Geçerlilik

Ölçek, önce 2 İngilizce okutmanı tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra bu çevrilmiş versiyonun, alanında uzman 3 kişi tarafından, hedef popülasyonun anlamasını güçleştiren karmaşık yapılar içerip içermediği ve maddelerin içeriğinin tam olarak yansıtılıp yansıtılmadığı açısından değerlendirilmesi istenmiştir. Bu aşamadan sonra bazı ifadelerin daha açık bir şekilde ifade edilmesi gerektiği görülmüş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Türkçeye çevrilen her bir maddenin yanlış ifade edilebileceği göz önüne alınarak ön test yapılmıştır. Ön testte planın amaca uygunluğu ile süreçlerin işlerliği belirlenmeye çalışılır. Araştırılan konuya bağlı olmakla birlikte ön testte grubun 50 kişi kadar olması yeterlidir (Karasar, 2009:156). Ön test Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesinde öğrenim gören ve rastgele seçilen 50 öğrenciye düzenlenmiştir. Ön testten elde edilen iç tutarlılık değerleri kabul edilebilir sınırlar içerisinde oluşmuştur. Bu aşamada herhangi bir ifade çalışmadan çıkartılmamıştır.

İstatistiksel çalışmalarda pek çok analiz için dağılımın normal veya normale yakın olması gerekmektedir (Karaatlı, 2014: 3). Turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemlere ilişkin 24 ifadenin tek tek normallik varsayımı ve uç değerleri incelenmiştir. Bunun için normal dağılım eğrisinin çizdirildiği histograma, kutu-çizgi grafiğine ve tek tek çarpıklık basıklık değerlerine bakılmıştır. Normal dağılımın aşırı pozitif çarpık, kutu-çizgi grafiğinde ise çok fazla uç değer ve bazı ifadelerin çarpıklık basıklık değerlerinin $\pm 1,5$ aralığında olmadığı görülmüştür. Bu nedenle verilere logaritmik dönüşüm uygulanmış ve sonrasında tekrar normallik göstergelerine ve uç değerlere bakılmış; ancak hala bazı verilerde sıkıntı

olduğu görülmüştür. Bu nedenle açımlayıcı faktör analizi yapılmasına karar verilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi, sosyal bilimlerde ölçeğin yapı geçerliliğinin değerlendirilmesinde sıklıkla kullanılmaktadır (Büyüköztürk, 2010: 123). Faktör analizi, tüm değişkenlerin ve bu değişkenlerin tüm doğrusal bileşenlerinin normal dağıldığını varsayar (Doğan ve Başokçu, 2010: 66).

Yapılan ilk analiz sonucuna göre bazı ifadeler (1,2,3,4,5,6,7,9,14) düşük ortak varyansa (0,50'nin altında) sahiptir. Şekil 1'de faktör analizi çizgi grafiğine bakıldığında eğimin birinci noktada bittiği görülmüştür. Bu yüzden tek faktörlü çıkarım yapılmasına karar verilmiş ve düşük ortak varyansa sahip olan değerler tek tek çıkarılarak analizler tekrarlanmıştır. Son olarak 15 ifade üzerinde faktör analizi yapılarak herhangi bir sorunla karşılaşılmadığı görülmüştür.

Şekil1. Faktör Analizi Çizgi Grafiği

Tablo 2'de görüldüğü üzere KMO testi %94,4 (,944)'tür. Kritik değer olan 0,50 değerinin üzerindedir. Barlett testi ise anlamlıdır ($p < 0,05$). Bu, değişkenler arasında yüksek korelasyonun olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla veri setimiz faktör analizi için uygundur. Korelasyon matrisine bakıldığında değişkenler arası korelasyonların 0,30'un üzerinde ve anlamlı olduğu ($p < 0,05$) görülmüştür. 15 ifade toplam varyansın %63'ünü oluşturmaktadır. Tek faktörlü yapılarda açıklanan varyansın %30 ve daha fazla olması yeterli görülebilir (Büyüköztürk, 2010: 125). Faktör yük değerleri ,709 ile ,883 arasında değişmektedir. Literatürde faktör yük değerinin en az 0.30 olması gerektiği belirtilmektedir. Tabachnick ve Fidell'e göre her bir değişkenin yük değerinin 0.32 ve daha üzerinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Çokluk vd., 2014: 194). Diğer taraftan faktör yüklerinin 0.60 olması oldukça iyi kabul edilmekte ve en az 100 denekle çalışılması tavsiye edilmektedir (Sarıışık, 2007: 150). Ölçeğin Cronbach Alfa değeri 0,957 olarak hesaplanmıştır. Bu güvenilirlik katsayısı test puanlarının güvenilirliği için yeterlidir (Büyüköztürk, 2010: 171). Ölçeğe ilişkin 15 maddenin alfa değeri ise 0,952 ile 0,956 aralığındadır. Ölçeğe ilişkin madde toplam korelasyonlarının 0,552 ile 0,847 ralığında olduğu görülmektedir. Genel olarak madde-toplam korelasyonlarının 0,30 ve üzerinde olması beklenir (Büyüköztürk, 2010: 171).

Tablo 2. Turizm İşletmelerinde Karşılaşılabilecek Etik Dışı Davranışlara İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	İfadeler	Yükü	Varyans	Ort.	Alfa
Etik Dışı Eylemler	Konuk odalarında mini bar içecekleri tüketip hesabı konuğa yazmak	,883			
	Konuk oda numarasını yabancılara vermek	,851			
	Tabak ya da bardak kırarak suçu konukların dikkatsizliğine bağlamak	,846			
	Merak edip konuk bilgi veri tabanını araştırmak (bilgisayardan konuk bilgilerini araştırmak)	,832			
	Ağır iş yükünden ötürü konuk odalarının çarşaflarını değiştirmemek	,827			
	Müşteri bilgilerini arkadaşlarla paylaşmak	,820			
	Konuk odalarındaki elektronik cihazları dinlemek	,804			
	Konuklarca unutulmuş eşyaları bulup kayıp eşya birimine bildirmemek	,796			
	Konuklardan ısrarla bahşiş istemek	,784			
	Konuk odalarında tuvalet kullanmak	,768	62,947	2,088	,957
	Otel ya da restorandan kül tablosu ya da diğer hediyelik eşyaları otel bilgisi dışında almak	,764			
	Şirket bilgisi dışında yakınlarla indirim uygulamak	,747			
	Mutfığa girerek arkadaşlara ücretsiz yemek vermek	,724			
	Konuğun odasını değiştirme talebini bahşiş karşılığında kabul etmesi	,721			
	Konuk odasında televizyon izlemek	,709			

Notlar: Temel Bileşenler Faktör Analizi. Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliği: 0,944 ; Bartlett's Test of Sphericity için X^2 : 3252,045; s.d.: 105; p<.0001 ; Yanıt Kategorileri: 1: Kesinlikle Kabul Edilemez.....5: Kesinlikle Kabul Edilebilir

Verilerin Analizi ve Bulguların Yorumlanması

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzdeleri Tablo 3'de gösterildiği gibidir. Çalışmanın % 50,2'sini bayan öğrenciler, % 49,8'ini bay öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaş aralıkları 17-22 yaş ile 23-28 yaş arasında değişmektedir. 23-28 yaş aralığında 125 öğrenci varken 134 öğrenci de 17-22 yaş aralığında bulunmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin % 37,8'i ikinci sınıf, % 27,4'ü üçüncü sınıf ve % 34,7'si son sınıf öğrencileridir. Gastronomi ve Mutfak Sanatları öğrencileri % 66,4'lük bir dilimi kapsarken Turizm İşletmeciliği bölümü öğrencileri % 33,6'lık bir dilime sahiptir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 68,7) sektörde tecrübe sahibi olduğunu belirtmiştir ancak yine öğrencilerin büyük çoğunluğu (% 63,3) etik eğitimi almadığını ifade etmiştir. Erzurum ilinin Doğu Anadolu bölgesindeki konumunun bir sonucu olarak çalışmaya katılan öğrencilerin büyük kısmı (% 30,5) Karadeniz bölgesinden gelmektedir. İkinci sırayı ise Doğu Anadolu bölgesi (% 17) izlemektedir. % 4,2'lik bir paya sahip olan Güney Doğu Anadolu bölgesi son sırada bulunmaktadır.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Bay	129	49,8
	Bayan	130	50,2
Yaş	17-22	134	51,7
	23-28	125	48,3
Sınıf	2	98	37,8
	3	71	27,4
	4	90	34,7
Bölüm	Gastronomi	172	66,4
	Turizm	87	33,6
Sektör tecrübesi	Evet	178	68,7
	Hayır	81	31,3
Etik eğitim durumu	Evet	95	36,7
	Hayır	164	63,3
Bölge	Karadeniz	79	30,5
	İç Anadolu	39	15,1
	Doğu Anadolu	44	17,0
	G.Doğu Anadolu	11	4,2
	Akdeniz	33	12,7
	Marmara	34	13,1
	Ege	19	7,3

Tablo 4’te bireyin etik değer yargılarının oluşumunda etkili olduğu düşünülen unsurlara ilişkin öğrencilerin tutumlarını yansıtan bulgular yer almaktadır. Ortalamalar 2,79 ile 4,14 arasında değişmektedir. Buna göre öğrenciler, tabloda yer alan unsurların hiçbirinin etik değer yargılarının oluşumuna çok güçlü etkisi olduğunu düşünmemektedirler. Aile ve din öğrencilere göre bireyin etik değer yargılarının oluşumunda güçlü etkisi olan ilk iki değişkendir. Diğer değişkenler ise öğrencilerce bireyin etik değerlerinin oluşumunda ya çok az etkili ya da orta derecede etkili olarak görülmektedirler. Diğer taraftan tabloda yer alan ifadelerle ilişkin tek tek çarpıklık ve basıklık değerlerinin de $\pm 1,5$ aralığındadır. Ayrıca ifadelerle ilişkin mod ve medyan ortalamalara yakın değerlere sahiptir. Bu bulgular dağılımın normala yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo 4. Katılımcıların, Etik Değer Yargılarının Oluşumunda Etkili Olduğunu Düşündükleri Unsurlara İlişkin Algıları

	Ort.	s.s.	Çarpıklık		Basıklık	
			İst.	s.s.	İst.	s.s.
Aile	4,14	1,130	-1,113	,152	,215	,303
Din	4,02	1,089	-,996	,152	,364	,303
Sektör Tecrübelerim	3,42	1,080	-,383	,152	-,209	,303
Din ile İlgili Kişi ve Kurumlar	3,51	1,160	-,408	,152	-,594	,303
Yakın Arkadaşlar	3,29	1,112	-,245	,152	-,555	,303
Üniversite Eğitim Elamanları	3,07	1,174	-,122	,152	-,740	,303
İnsan Davranışlarını Temel Alan Dersler	3,29	1,077	-,254	,152	-,471	,303
Etik Dersi	3,28	1,263	-,303	,152	-,832	,303
İlkokul Öğretmenleri	3,20	1,154	-,225	,152	-,672	,303
İşletme Yönetimi Dersleri	2,79	1,230	,263	,152	-,745	,303
Lise Öğretmenleri	2,98	1,100	-,166	,152	-,569	,303
Anne Baba Dışındaki Diğer Akrabalar	3,03	1,114	-,147	,152	-,547	,303
Tarih Dersi	2,81	1,147	,106	,152	-,753	,303
Diğer Arkadaşlar ve Tanıdıklar	2,79	1,032	,151	,152	-,346	,303
Edebiyat Dersi	2,58	1,102	,061	,152	-,771	,303
Felsefe Dersi	2,61	1,239	,132	,152	-1,009	,303

N=257

Yanıt Kategorileri: 1. Hiç Etkili Değil..... 5. Çok Güçlü Etkisi Var

Tablo 5'te öğrencilerin turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemlere ilişkin tutumları yer almaktadır. Öğrencilerin ifadelerine ilişkin tutumlarını gösteren ortalamalar 1,90 ile 2,38 aralığındadır. Buna göre öğrenciler, turizm işletmelerinde personel kaynaklı orataya çıkabilecek durumları genel olarak kabul edilemez görmektedirler. Diğer taraftan tabloda yer alan ifadelerine ilişkin tek tek çarpıklık ve basıklık değerlerinin de $\pm 1,5$ aralığındadır. Ayrıca ifadelerine ilişkin mod ve medyan ortalamalara yakın değerlere sahiptir. Bu bulgular dağılımın normala yakın olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin, İş Hayatında Karşılaşılabilecek Etik Dışı Eylemlere İlişkin Algıları

	Ort.	s.s.	Çarpıklık		Basıklık	
			İst.	s.s.	İst.	s.s.
Konuk odalarında mini bar içecekleri tüketip hesaba konuya yazmak	2,21	1,220	,636	,152	-,655	,303
Konuk oda numarasını yabancılara vermek	2,18	1,266	,710	,152	-,744	,303
Tabak ya da bardak kırarak suçu konukların dikkatsizliğine bağlamak	2,03	1,234	,959	,152	-,250	,303
Merak edip konuk bilgi veri tabanını araştırmak (bilgisayardan konuk bilgilerini araştırmak)	2,38	1,303	,544	,152	-,894	,303
Ağır iş yükünden ötürü konuk odalarının çarşaflarını değiştirmemek	2,26	1,270	,591	,152	-,864	,303
Müşteri bilgilerini arkadaşlarla paylaşmak	2,19	1,272	,628	,152	-,888	,303
Konuk odalarındaki elektronik cihazları dinlemek	1,98	1,125	,893	,152	-,264	,303
Konuklarca unutulmuş eşyaları bulup kayıp eşya birimine bildirmemek	2,00	1,223	1,038	,152	-,028	,303
Konuklardan ısrarla bahşiş istemek	2,09	1,176	,777	,152	-,422	,303
Konuk odalarında tuvalet kullanmak	2,13	1,214	,720	,152	-,650	,303
Otel ya da restorandan kül tablosu ya da diğer hediyelik eşyaları otel bilgisi dışında almak	1,98	1,113	,776	,152	-,495	,303
Şirket bilgisi dışında yakınlarla indirim uygulamak	2,02	1,212	,951	,152	-,166	,303
Mutfaka girerek arkadaşlara ücretsiz yemek vermek	2,01	1,308	1,094	,152	-,054	,303
Konuşun odasını değiştirme talebini bahşiş karşılığında kabul etmesi	1,91	1,236	1,085	,152	-,120	,303
Konuk odasında televizyon izlemek	1,90	1,261	1,216	,152	,224	,303
Valid N (listwise): 257						

Yanıt Kategorileri: 1. Kesinlikle Kabul Edilemez..... 5. Kesinlikle Kabul Edilebilir

Katılımcıların konaklama işletmelerinde görülebilecek etik dışı davranışlara yönelik tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. İlk olarak regresyon analizi için gerekli olan normallik ve doğrusallık varsayımlarının karşılanmasını güçleştiren uç değerler olup olmadığını tespit etmek için Mahalanobis uzaklık değerlerine bakılmıştır (Büyüköztürk, 2010: 99). Bunun için, Mahalanobis değerleri ki-kare tablo değerleriyle karşılaştırılmıştır. Tablo değerinden büyük olan iki gözlem analiz dışında bırakılmıştır. Bu değerler .001 düzeyinde anlamlıdır. İlgili literatür incelendiğinde, etik ve işletme yönetimi dersleri, mesleki tecrübe, arkadaş çevresi, aile ve dini inanç değişkenlerinin bireyin meslek etiğine ilişkin etik değer yargıları üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu sebeple tüm bu değişkenler birlikte analize alınmıştır. Analiz sonucunda, etik dersi, mesleki tecrübe ve arkadaş çevresi değişkenlerinin modele anlamlı bir katkı yapmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu değişkenler çıkarılarak analiz tekrar edilmiştir.

Tablo 6. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arası korelasyon

	Etik Dışı Eylemler	Aile	Din	İşletme Yön. Dersleri
Etik Dışı Eylemler	1,000			
Aile	-,393**	1,000		
Din	-,292**	,536**	1,000	
İşletme Yönetimi Dersleri	,208**	-,144**	,087	1,000

%1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.

Regresyon analizi için bağımsız değişkenler arası çoklu bağıntının olmaması ve hata terimlerinin normal dağılması aranan koşullar aasındadır (Durmuş vd., 2011: 155; Büyüköztürk, 100). Tablo 6 incelendiğinde bağımsız değişkenler arası korelasyonların yüksek olmadığı görülmektedir. Korelasyonların 0,70 değerinin altında olması beklenmektedir (Durmuş vd., 2011). Ayrıca Tablo 7’de Variance Inflation Faktör (VIF) ve tolerans değerlerine bakıldığında VIF değerlerinin kritik değer olan 10’un altında, tolerans değerlerinin .02’nin üstünde (Büyüköztürk, 100) ve koşul indeksinin (CI) 15’in altında (Durmuş vd., 2011) olduğu görülmektedir. Tüm bu sonuçlar çoklu doğrusal bağlantının olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan hata terimlerinin normallik varsayımının test edilmesi için standardize edilmiş artık değerler ve standardize edilmiş normal dağılım eğrileri çizilmiştir (Büyüköztürk, 108) . Şekil 2 ve 3 incelendiğinde hata terimlerinin diyagonalde yer alan doğru etrafına yakın toplandığı ve normal dağılım eğrisinin normale yakın bir dağılım gösterdiği ifade edilebilir. Bunun yanında her bir değişkenin tek tek çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılmış, bu değerlerin -1,5 ile +1,5 rasında değer aldığı görülmüştür. Bu sonuçlar da normallik varsayımının sağlandığını göstermektedir (Bkz tablo 4 ve 5).

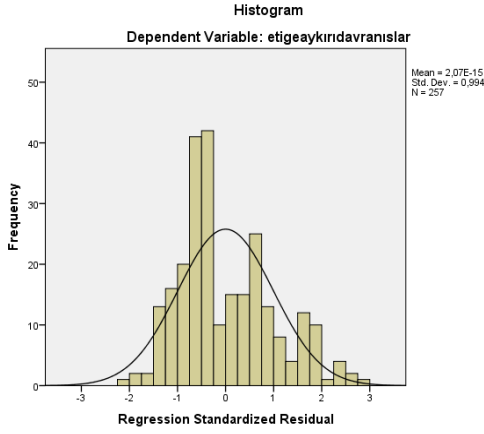
Tablo 7. Etik Değer Yargıların Oluşmasında Etkili Olan Faktörlerin Etik Dışı Eylemler Üzerine Etkisi

Model (Bağımsız Değişkenler)	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş	t	Anlam Düzeyi	Çoklu Doğrusal Bağlantı		
	β	Std.hata	Beta	değeri		CI	Tolerans değ.	VIF değ.
Sabit	3,305	,278		11,885	,000	1,000		
Aile	-,248	,060	-,283	-4,124	,000	5,001	,676	1,479
Din	-,144	,063	-,157	-2,297	,022	10,894	,685	1,459
İşletme Yön.Dersleri	,144	,046	,181	3,114	,002	11,931	,941	1,063

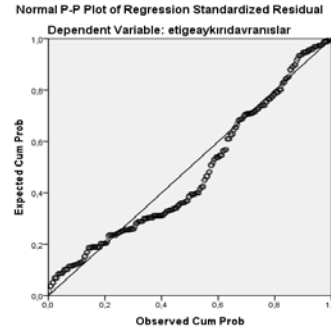
R=,441; R²=,195; Düzeltilmiş R²=,185; F=20,380; p=,000 ; Bağımlı Değişken: Etik Dışı Eylemler

Tablo 7’ye göre oluşturulan model istatistiksel olarak anlamlıdır (F=20,380; p<0,05). Modele dâhil ettiğimiz bağımsız değişkenler (aile, din, işletme yönetimi dersleri) bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %20’sini açıklamaktadır. Geriye kalan %80’lik fark modele dâhil etmediğimiz diğer değişkenlerce açıklanmaktadır. Tüm bağımsız değişkenler bağımlı değişken üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Tablo 7 incelendiğinde aile değişkeni için (t= -4,124; p=,000), din değişkeni için (t= -2,297; p=,022) ve işletme yönetimi dersleri için (t= 3,114; p=,002) olduğu görülmektedir. Standardize edilmiş beta değerlerine bakıldığında modele en önemli katkıyı aile değişkeninin yaptığı, bunu sırasıyla işletme yönetimi dersleri ve din değişkeninin takip ettiği görülmektedir. Standardize edilmemiş değerlere bakıldığında şöyle bir yorum yapılabilir. Aile ve din değişkenlerinin etkisindeki bir birimlik artış, toplamda katılımcıların etik dışı eylemleri kabulünü sırasıyla 0,248 ve 0,144 birim azaltmaktadır. Buna karşın, işletme yönetim derslerinin etkisindeki bir birimlik artış, katılımcıların etik dışı eylemleri kabulünü 0,144 birim artırmaktadır. İşletme yönetimi derslerinin neden böyle bir etki yaptığı sorgulanmalıdır. Buna göre model şu şekilde ifade edilebilir:

$$\text{Etik dışı eylemler} = 3,305 - 0,248 * \text{Aile} - 0,144 * \text{Din} + 0,144 * \text{İşletme Yön. Dersleri}$$

Şekil 2. Standardize Edilmiş Histogram ve Normal Dağılım Eğrisi

Şekil 3. Normal Dağılıma İlişkin Standardize Edilmiş Artık Değerler

Tablo 8’de katılımcıların cinsiyet, yaş, bölüm, sektör deneyimi ve etik eğitim durumuna göre bağımsız iki örnek t-testi sonuçları verilmiştir. Tüm değişkenlerin ortalamaları 1,95 ile 2,25 aralığında değerler almıştır. Yani, değişkenlere ilişkin ikili grupların hepsi turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı durumları ya kesinlikle kabul edilemez ya da kabul edilemez olarak nitelendirmişlerdir. Ortalamalar arasındaki farklılıklar sadece cinsiyet, bölüm ve yaş değişkenlerinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre, bayanlar baylara göre, 17-22 yaş aralığında olanlar 23-28 yaş aralığındaki katılımcılara göre, gastronomi bölümü öğrencileri de turizm işletmeciliği bölümü öğrencilerine göre turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemleri daha kabul edilemez görmüşlerdir. Sektör deneyimi ve etik eğitim durumu değişkenleri açısından ise tutumlar arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Tablo 8. Bağımsız İki Örnek t -Testi Analizi Sonuçları

		N	Ort.	s.s.	t	p
Cinsiyet	Bay	128	2,21	1,02	2,16	,031*
	Bayan	129	1,95	,90		
Yaş	17-22	133	1,95	,89	2,30	,022*
	23-28	124	2,22	1,02		
Bölüm	Gastronomi	170	2,00	,95	-1,968	,050*
	Turizm İşletmeciliği	87	2,25	,97		
Sektör Deneyimi	Evet	176	2,11	,95	,824	,410
	Hayır	81	2,01	,99		
Etik Eğitim Durumu	Evet	94	2,04	,86	-,549	,584
	Hayır	163	2,10	1,02		

Farklı sınıf düzeylerine sahip katılımcıların turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemlere ilişkin tutumları arasındaki farklılıklar Welch ve Brown-Forsythe testleri ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Tablo 9’den görüleceği üzere 2. sınıf, 3.sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinin turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemlere ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılıklar vardır ($F_{Welch}=10,234$; $p<0,05$; $F_{Brown Forsythe}=9,307$; $p<0,05$). Tamhane testi sonucuna göre 2. sınıflar 3. ve 4. sınıf düzeyindeki öğrencilere göre turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı olayları daha kabul edilemez olarak nitelendirmişlerdir ($\mu_{2.sınıf}=1,77$; $\mu_{3.sınıf}=2,27$; $\mu_{4.sınıf}=2,32$).

Tablo 9.Sınıf Düzeyine Göre Welch ve Brown-Forsythe Testleri Sonucu

	N	Ortalama		Welch	Brown-Forsythe
2.Sınıf	98	1,77	F değeri	10,234	9,307
3.Sınıf	70	2,27	p değeri	,000*	,000*
4.Sınıf	89	2,32			
Tamhane Sonuçları			Ortalama Farkı	Standart Hata	p değeri
	2	3	-,50463*	,14265	,002
		4	-,54938*	,14040	,000

Farklı coğrafi bölge düzeyinde, katılımcıların turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemlere ilişkin tutumları arasındaki farklılıklar Kruskal Wallis- H Testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Tablo 10'da görüldüğü üzere katılımcıların etik dışı eylemlere ilişkin tutumları bölge düzeyinde değişmemektedir ($X^2=10,643$; $p>0,05$).

Tablo10. Bölgelere Göre Katılımcıların Etik Dışı Davranışlara İlişkin Görüşleri Arası Fark(Kruskal Wallis- H Testi Sonuçları)

Değişkenler	Coğrafi bölgeler	N	Sıralama Ort.	Sd.	X ²	p
Etik Dışı Eylemler	Karadeniz	78	140,24	6	10,643	,100
	İç Anadolu	39	134,63			
	Doğu Anadolu	44	103,59			
	Güneydoğu Anadolu	10	160,75			
	Akdeniz	33	115,89			
	Marmara	34	125,88			
	Ege	19	141,76			
	Total	257				

SONUÇ VE TARTIŞMA

Turizmde sektöründe üretim özelliği ve süreci göz önünde bulundurulduğunda sektörün etik ile ilişkisi açıkça görülmektedir. Turizm sektöründe ürünün üretim ve tüketiminin eş zamanlı olması, konuklarla personelin gece gündüz aynı yerde olması, mal ve hizmet sunumu yanında müşteri güvenliğinin de korunması, işlerin yürütüm sürecinde ahlaki kural ve standartları dikkate alma zorunluluğu getirmektedir (Kozak ve Güçlü, 2010: 10). Diğer taraftan turizm işletmeleri çalışanlarının iş hayatlarında etik dışı davranışlar sergilemeleri işletmenin imajına zarar vermekte ve rekabet gücüne azaltmaktadır (Ünlüönen ve Olcay, 2003: 92). Bu çerçevede bu çalışmada gelecekte turizm sektörünün potansiyel iş gücünü oluşturacağı düşünülen turizm öğrencilerinin iş hayatlarında karşılaşılabilecekleri etik dışı durumları nasıl değerlendirdikleri araştırılmaya çalışılmış ve bu durumlara karşı tutumlarını etkileyen faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre; öğrenciler, konaklama işletmelerinde görülebilecek personel davranışlarının etik açıdan doğruluğunu veya yanlışlığını değerlendirebilme bilgisine ve yeteneğine sahiptirler. Bu sonuç öğrencilerin gelecekte turizm sektöründe çalışmalarını halinde meslek etiğine uygun davranışlar sergileyebileceklerini göstermektedir. Ayrıca, bu araştırmanın konusunu oluşturan konaklama işletmelerinde ortaya çıkabilecek etik dışı davranışlarla işletme çalışanlarının karşılaşmaları ya da bu türden davranışlar içerisinde bulunmaları, plansız ve ani bir şekilde olmaktadır. Dolayısıyla böylesi bir durumda

çalışanların etik davranışlar gösterebilmeleri bu çalışma açısından önemli bir sonuçtur. Elde edilen bu sonuç, literatürdeki benzer çalışmaların (Akova ve Çalık, 2008; Akbaba ve Erenler, 2011; Aslan ve Kozak, 2005; Lee ve Tsang, 2013) sonuçları ile de paralellik göstermektedir.

Araştırmanın kuram bölümünde de belirtildiği gibi, aileden alınan eğitim, dini inanç ve buna bağlı olarak oluşan değer yargıları, arkadaş çevresi ve kişinin eğitim hayatı boyunca görmüş olduğu dersler, bu dersleri veren eğitimciler, bireyin etik değer yargılarının oluşumunda etkilidir. Ancak, bu çalışmada elde edilen sonuçlar, bu görüş ile tam olarak paralellik göstermemektedir. Araştırma kapsamındaki turizm öğrencileri, bireyin etik değer yargılarının oluşumunda, sadece din ve aile unsurlarının güçlü etkisi olduğunu düşünmektedirler. Diğer değişkenlerin etkisi noktasında ise daha çok kararsızlık yaşamaktadırlar. Özellikle, Mesleki Etik, Tarih, Felsefe, Edebiyat, İşletme Yönetimi derslerinin ve üniversite öğretim elemanlarının, bireyin etik değer yargılarının oluşumunda önemli olmadığını düşünmektedirler. Oysaki bugün gelinen noktada birey, etik değer yargılarının olumsuz yönde şekillenmesine neden olabilecek birçok faktörle iç içe yaşamaktadır. Şöyle ki, sosyal medyada bireyin hem toplumsal hem de bireysel olarak etik değer yargılarını olumsuz yönde etkileyebilecek haberler yapılmaktadır. Yine aynı şekilde bugün televizyonda yer alan bazı programlar ve diziler, toplumsal ve bireysel ahlaki değerleri yok saymaktadır. Dolayısıyla tüm bu etkenlerin bireyin mesleki etik değerlerine olumsuz yönde etki edebileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca bu faktörler, bireyi iş yaşamında maddeciliğe, bireyselciliğe ve ahlaki gevşekliğe etmektedir. Bu nedenle üniversitelerdeki ve diğer öğretim kurumlarındaki öğretim elemanlarının bu konuya daha duyarlı olmaları gerekmektedir. Özellikle mesleki etik ve işletme yönetimi gibi derslerde iş etiği konusu iyi irdelenmeli ve bu konunun önemini öğrencilere iş yaşamlarında ve toplumsal yaşantılarında nasıl etki edeceği daha detaylı bir şekilde anlatılmalıdır. Diğer taraftan, üretici ile tüketicinin sürekli bir arada bulunduğu, misafirperverliğin, dürüstlüğün, saygının ve doğruluğun çok önemli olduğu, aynı zamanda bunların modern pazarlamanın gerekleri olarak görüldüğü turizm gibi bir sektörde, gelecekte çalışacak olan potansiyel işgücünün bu konunun öneminden uzak olması düşünülemez.

Araştırma kapsamında elde edilen diğer önemli bir sonuç da öğrencilerin turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemlere ilişkin tutumlarında etkili olan faktörlerle ilgilidir. Buna göre öğrencilerin tutumlarında mesleki etik dersi, mesleki deneyim ve arkadaş çevresinin anlamlı düzeyde bir etkisi yoktur. Hâlbuki beklenen tam tersi yönde bir sonucun çıkmasıdır. Dolayısıyla bu sonucun tüm potansiyel ve fiili turizm çalışanları için genel geçerliliği tartışılabilir olmakla beraber, sorgulanması ve tartışılması gereken bir sonuçtur. Buna paralel olarak turizm işletmelerinde yöneticiler ve yönetici pozisyonundakiler, bu konunun önemini dikkat çekmelidirler ve bu konuda daha duyarlı olmalıdırlar. Bu sonuçların aksine, din ve aileden alınan eğitim, öğrencilerin turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemlere ilişkin tutumlarında olumlu yönde etkisi olan değişkenlerdir. Diğer bir ifadeyle öğrencilere göre aileden alınan eğitim ve dini inanç, bireyin mesleki etik değer yargılarının olumlu yönde şekillenerek, tüm meslek yaşamı boyunca devam etmesinde önemli bir faktördür. Ancak bu etkilerin derecesi çok yüksek değildir. Dolayısıyla hesaba katılmayan başka faktörlerin de etkili olabileceği unutulmamalıdır. Bunların ne olduğu ise bundan sonra yapılacak olan araştırma sonuçlarına göre netlik kazanacaktır. Bunların yanında dikkat çekici en önemli sonuç, işletme yönetimi derslerinin öğrencilerin turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı durumlara ilişkin tutumları üzerinde olumsuz yönde bir etkisi olmasıdır. Diğer bir deyişle, işletme yönetimi dersleri, öğrencilerin turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı eylemleri etik olarak algılamasında etkili olmuştur. Ancak bu etki çok düşük derecededir. Bayan öğrenciler erkek öğrencilere göre turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı durumları daha kabul edilemez görmektedirler. Diğer bir deyişle bayanlar mesleki etik değerlerine daha fazla önem vermektedirler. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında Pelit ve Aslantürk (2011: 177)'ün de ifade ettiği üzere bayanların erkeklere göre

duygusal, kurallara uyan ve etik duyarlılık hususunda daha fazla hassas olmaları etkili olmuş olabilir.

Yaş ve buna paralel olarak devam edilmekte olan sınıf düzeyi arttıkça, öğrenciler turizm işletmelerinde görülebilecek etik dışı durumları daha kabul edilebilir görmeye başlamışlardır. Öğrenciler, yaşlarındaki ilerlemeyle birlikte sınıf düzeylerindeki artışa paralel olarak staj yapma ve sektörde çalışma imkanı elde etmeye başlamaktadırlar. Dolayısıyla deneyim sonrasında sektörde görülen bazı etik dışı durumlara karşı örgüt içerisinde herhangi bir tepkinin oluşmaması zamanla çalışanlarda bu tür davranışların meşru olarak kabul görmesine neden olmuş olabilir. Diğer taraftan öğrencilerin etik ile ilgili herhangi bir eğitim alıp almamaları açısından tutumlarında anlamlı bir farklılığın görülmemesi de bu araştırma açısından önemli görülebilecek sonuçlardan biridir. Oysaki, bu konuda eğitim alanların konuya daha duyarlı yaklaşımları beklenmektedir. Bu sebeple turizm bölümleri ders müfredatlarında yer alan mesleki eğitim derslerinin içeriği ve ders işleniş biçimi tekrar gözden geçirilmelidir. İş hayatında etik kurallara uymamanın ya da etik dışı durumlarla karşılaşıldığında nasıl davranılması gerektiğinin bilinmemesinin uzun vadede çalışana ve işletmeye ne derecede olumsuz etkileri olabileceği daha ciddi bir şekilde vurgulanmalıdır.

Bölgesel düzeyde bir değerlendirme yapıldığında da öğrencilerin görüşleri arasında anlamlı farklılıkların olmadığı görülmektedir. Buna göre öğrencilerin iş etiğine yönelik tutumları üzerinde Bölge faktörü önemli bir değişken değildir. Bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olan en önemli faktör belki de öğrencilerin farklı coğrafi bölgelerden gelmelerine rağmen aynı koşullar altında aynı eğitimi alıyor olmalarıdır. Dolayısıyla meslek etiğini etkileyen farklı faktörler söz konusudur. Bu çalışmanın sonuçlarına göre önemli faktör aile ve din olarak görülmektedir. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki, dinin ahlaki öğretileri ve aileden alınan eğitim meslek etiğine ilişkin davranışlarımızı şekillendirmede doğru yorumlanamayabilir. Dolayısıyla bu konuya mesleki etik eğitimi ve diğer derslerde konunun ele alınması açısından daha duyarlı yaklaşılması, konuya ilişkin sorunların çözülmesi noktasında daha doğru bir adım olabilir.

Bu çalışma tek bir üniversite üzerinde ve sadece turizm öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Ayrıca çalışmada veri toplama aracı olarak sadece anket tekniği kullanılmıştır. Bu nedenle araştırmanın sonuçları genellenemez. Dolayısıyla bundan sonra yapılacak olan benzer çalışmalarda örneklem sayısı artırılabilir. Araştırma kapsamına diğer alanlarda eğitim gören öğrenciler de dâhil edilerek turizm öğrencileriyle karşılaştırmalar yapılabilir. Veri toplamada anket tekniğinin yanında gözlem ve görüşme gibi çeşitli nitel araştırma teknikleri kullanılabilir. Araştırma sürecini daha uzun bir döneme yayılarak kesitsel araştırmalardan ziyade boylamsal araştırmalar da yapılabilir.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, çalışmaların genellikle turizm öğrencilerinin etik algılamaları ve bu algıların çeşitli demografik değişkenlere göre durumlarının belirlenmesine yönelik oldukları görülmektedir. Ancak, bireyin iş hayatında karşılaşılabileceği bir olayı etik yönüyle doğru olarak değerlendirebilip değerlendirememesinde bireysel etğin kaynağını oluşturan unsurların da etkili olabileceğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu çerçevede bu çalışmanın söz konusu alandaki bu boşluğu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akan, P. (2007). Uygulama Açısından İş Etiği Kuralları ve Evrensel Turizm Etiği İlkeleri, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (1): 7-20.
- Akbaba, A. ve Erenler, E. (2011). Etik Karar Verme ve Cinsiyet Farklılıkları Üzerine bir Araştırma, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31: 447-464.
- Akın, M ve ark, (2009). Tüketici Etnosentrizmi ve Davranış Niyetleri Arasındaki Farklılığın Belirlenmesinde Cetscale Ölçeği. *Ege Akademik Bakış*, 9, 2, 489-512.
- Akova, O. ve Çalık, İ. (2008). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Etik Algılamaları Üzerine Bir Araştırma, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 1-13.
- Aktepe, C., Baş, M. ve Tolon, M. (2009). *Müşteri İlişkileri Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S.B. ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Aslan, A., ve Kozak, M. (2006). Turizmde Gelişme ve Etik Sorunları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, *Ege Academic Review*, 6 b(1): 49-61.
- Aziz, A. (2008). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bakırtaş, H. (2013). *Müşteri İlişkileri Yönetimi: Kavramlar, Modeller ve Stratejileri*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Becker, C. ve Ying, G. (2010). Delineating the Gray Areas in Hospitality Workplace Ethics: Perceptions of International Interns, *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism*, 9 (2): 142-162.
- Bektaş, Ç. (2008). Etik Kodların Otel Endüstrisine Katkıları ve Bir Alan Araştırması, *Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl:8,Sayı:1.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Charles L. Calvert , Lynda Martin , Jeff Beck ve Shin Yi Lin (2008). Identifying Unethical Academic Behaviors of Students Studying Food Service, Hospitality, Tourism and Culinary Arts, *Journal of Culinary Science & Technology*, 6 (1),30-39.
- Chen, F. Song, W. Wu, L. Ve Ma M. (2013). Influence Of Empirical Work On The Job-Related Ethics Of Hotel Interns: A Case Study Of Students İn Mainland China, *Journal Of Hospitality And Tourism Education*, 25 (2): 57-66.
- Çokluk, Ö., Şekercioglu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal Bilimlerde Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları. 3. Baskı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, N., ve Başoçku, T. O. (2010). İstatistik tutum ölçeği için uygulanan faktör analizi ve aşamalı kümeleme analizi sonuçlarının karşılaştırılması. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 1(2).
- Durmuş, B., Yurtkoru, E.S., ve Çinko, M (2011). *Sosyal Bilimlerde Spss İle Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Emekli, G., İbrahimov, A. ve Soykan, F. (2006). Turizmde Küreselleşmeye Coğrafi Yaklaşımlar ve Türkiye, *Ege Coğrafya Dergisi*, 15: 1-16.
- Erkılıç, T. A. (2007). Toplam Kalite Yönetimi İlkelerinin Yönetim Yaklaşımları Bağlamında Tartışılması, *GAU Journal of Social & Applied Sciences*, 2 (4): 50-62.
- Fennel, A. ve Malloy, D. C. (1999). Measuring the Ethical Nature of Tourism Operators, *Annals of Tourism Research*, 26 (4): 928-943.
- Fennel, D. (2009). *Philosophical Issues in Tourism. Edit: John Tribe*. Bristol: Channel View Publication.
- Ferrell, O.C., (2005). A Framework for Understanding Organizational Ethics. Business Ethics: New Challenges for Business Schools and Corporate Leaders. Edit: Robert A. Peterson and O.C. Ferrell, M.E. Sharpe, New York.
- Ghiselli, Richard F. (1999). The Ethical Inclination of Foodservice Managers and Hospitality Students, *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 11 (2-3): 92-98.

- Green, Ronald M. ve Aine Donavan, (2010). *The Methods Of Business Ethic*. Edit: George G. Brenkert ve Tom L. Beauchamp. The Oxford Handbook Of Business Ethic. New York: Oxford University Press.
- Hudson, S ve Graham Miller, (2006). Knowing The Difference Between Right And Wrong: The Response Of Tourism Student To Ethical Dilemmas, *Journal Of Teaching In Travel And Tourism*, 6 (2): 41-59.
- Huebsch, P. ve Fleckenstein, M. (1997). Ethics in Tourism-Reality or Hallucination, *Journal of Business Ethics*, 19: 137-142.
- Karaatlı, M., (2014). *Tanımlayıcı istatistikler*. Şeref Kalaycı.(Edit.),*SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatepe, M. ve Agbaim, M. (2012). Perceived Ethical Climate and Hotel Employee Outcomes: An Empirical Investigation in Nigeria, *Journal of Quality Assurance in Hospitality and Tourism*, 13 (4): 286-315.
- Kılınç, İ. (2000). İş Etiği Kapsamında Otel Yöneticilerinin Çalışanlara Karşı Etik Sorumluluklarının İzmir’de Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Öğrenimi Gören Öğrencilerin Bakış Açuları ile Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (3): 3-6.
- Knani, M. (2014). Ethics in the Hospitality Industry: Review and Research Agenda, *International Journal of Business and Management*, 9 (3): 1-8.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2001). *Genel Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kozak, M. ve Güçlü, H. (2010). *Turizmde Etik: Kavramlar, İlkeler, Standartlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Lee, Yong-Ki, Soon-Ho Kim, Hye Sun C. Banks ve Kyung Hee Lee (2014). An Ethical Work Climate and its Consequences among Food-service Franchise Employees, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*,1-27.
- Lee, L. Y. S. ve Nelson K. F. T. (2013). Perceptions of Tourism and Hotel Management Students on Ethics in the Workplace, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 13 (3): 228-250.
- Lovelock, B. ve Kirsten M. (2013). *The Ethics of Tourism: Critical and Applied Perspectives*. Newyork: Routledge.
- Maşkarin, H. ve Avelini, I. (2007). Ethics As A Dimension Of Quality And Social Responsibility–Case Of Tourism And Business Education İn Croatia, *7 Th International Conference On Enterprise İn Transition, University Of Split, Faculty Of Economics*, 24.-26.
- Odabaşı, Y. (2009). *Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi*. İstanbul: Sitem Yayıncılık.
- Pelit, E. ve Arslantürk, Y. (2011). Turizm İşletmelerinin İş Etiğine Yönelik Uygulamalarının Çalışma Yeri Tercihindeki Önemi: Turizm Öğrencileri Üzerinde bir Araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (1): 163-184.
- Pelit, E. ve Güçer, E. (2005). Ticaret ve Turizm Meslek Dersi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğiyle İlgili Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Algılamaları, II. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu, 18-19 Kasım, Sakarya.
- Sarıışık, M. Akova, O. ve Çontu, M. (2006). Otel Yöneticilerinin Etik Politika ve Yöntemlere Yaklaşımları Üzerine Ampirik bir Araştırma, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17 (1): 22-34.
- Sarıışık, M. (2007). Turizm Sektöründe Meslek Sahibi Olmaya Yönelten Etkenler: Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik bir Çalışma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18 (2): 143-160.

- Shaw, William H. (2010). *Business Ethics: A Textbook With Cases*. Boston: Centage Learning.
- Sökmen, A. ve Tarakçıoğlu, S. (2013). *Mesleki Etik: Etik, Yönetmelik, Sosyal Sorumluluk*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Stevens, B. (2001). Hospitality Ethics: Responses from Human Resource Directors and Students to Seven Ethical Scenarios, *Journal of Business Ethics*, 30: 233–242.
- Tribe, J. (2002). Education for Ethical Tourism Action, *Journal of Sustainable Tourism*, 10 (4): 309-324.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ünlüönen, K. ve Atınç, O. (2003). Otel İşletmelerinde Çalışan İşgörenlerin Ahlak Sorumluluklarını Yerine Getirebilmesinde Eğitim Düzeyinin Önemi Üzerine Bir Araştırma, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2: 91-112.
- Varinli, İ. (2004). Hizmet İşletmelerinde Çalışanların Etik Olmayan Davranışlara İlişkin Değerlendirmeleri: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 4 (1-2): 44-53.
- Weaver, P. Jeong C. ve Tammie K. (1997). Question Wording and Response Bias: Students' Perceptions of Ethical Issues in the Hospitality and Tourism Industry, *Journal of Hospitality & Tourism Education*, 9 (2): 21-26
- Wilborn, R., Robert A. ve Schmidgall, R. (2007). Ethical Decisions and Gender Differences of European Hospitality Students, *Tourism and Hospitality Research*, 7: 230-240.
- Yaman, H. R. ve Gürel, E. (2006). Ethical Ideologies of Tourism Marketers, *Annals of Tourism Research*, 33 (2): 470-489.
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yeh, J. (2003). A Comparison Of Hospitality Educators' And Hospitality Practitioners' Perceptions Of Ethics Education. (*Basılmamış Doktora Tezi*). Oklahoma: Oklahoma State University.
- Yeh, Ronnie , Lynda J. Martin , Patrick J. Moreo , Bill Ryan ve Kayte M. Perry (2005). Hospitality Educators' Perceptions of Ethics Education and the Implications for Hospitality Educators Practitioners and Students, *Journal of hospitality and tourism education*, 17 (2): 25-35.
- Yeung, S. Ve Pine, R. (2003). Designing a Hospitality Ethics Course Content from the Students' Perspective, *Journal of Teaching in Travel & Tourism*, 3 (2): 19-33.
- Yılmaz, S. (2010). Turizmde Global Etik İlkelerin İş Etiği Açısından İncelenmesi. (*Basılmamış Uzmanlık Tezi*). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.